

HƏYAT HEKAYƏLƏRİ

Hekayəni nəsrin janrları içərisində forma və həcmcə ən kiçiyi adlandırılır. Amma əslinə qalsa, hekayə bütün bədii komponentlərinə görə özünəməxsusluğu ilə seçilir. Povestlərdə, romanlarda geniş süjet xətti, obrazlar, çoxşaxəli hadisələr diqqəti cəlb edirsə, hekayələrdə bütün bunların mikro modeli təqdim olunur. Amma söhbət ondan gedə bilər ki, bu kiçik hesab edilən janrdə da böyük həyatı problemlər, konflikt və xarakterlər əks oluna bilər. Azərbaycan ədəbiyyatında Cəlil Məmmədquluzadənin, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Yusif Vəzir Cəmənzəminlinin, İlyas Əfədiyevin, Ənvər Məmmədcanlının, Yusif Səmədoğlunun, Anarın, Elçinin, İsi Məlikzadənin, Gülhüseyn Hüseynoğlunun, Afaq Məsudun, Məmməd Orucun, Seyran Səxavətin, Aqil Abbasın bu janrdə yaratdıqları bir sıra nümunələri xatırlatmaq kifayətdir.

Son illərdə nəsrimizdə bu janra meyl xeyli artıb və sanki biz "hekayə yağışları" ilə üzləşirik, bu yağışlar elə hey yağmaqdadır. Təbii ki, yağış həmişə bərəkət gətirmir və çoxlu sayda yazılan hekayələrin heç də hamısı istər məzmun, istərsə də bədii sənətkarlıq baxımından səviyyəli deyil. Amma bu çoxluğun içində nəzər-diqqəti cəlb edən hekayələr də var.

Naxçıvanda yaşayan, amma böyük ədəbi mühitdə də az-çox tanınan Fərəc Fərəcovun "Qəribədir bu həyat" hekayələr kitabını oxuyandan sonra hiss elədim ki, nəsrimizə sözü olan, bu janrdə maraqlı nümunələr yarada bilən bir hekayəçi gəlib. Həmin kitaba ön söz yazan şair-publisist Əbülfət Mədətoğlu Fərəc Fərəcovun hekayə yaratıcılığında nəzərə çarpan məziyyətlərdən söz açıb və bizim fikirlərimizlə üst-üstə düşən belə bir mülahizəsini təqdim edərək ki: "Fərəc Fərəcov hadisələri ədəbiyyata gətirən yazıçıdır".

Hadisə, əhvalat hər hansı hekayənin özəyində mühüm bir vəziyyəti yerinə yetirir. Konflikt də, obrazlar da həmin hadisəni reallaşdırır. Şübhəsiz ki, burada əsas missiya hekayədə təsvir olunan obrazla bağlıdır. Cəlil Məmmədquluzadənin istənilən bir hekayəsini xatırlayın. Fərəc Fərəcov da bu ənənədən bəhrələnib.

Fərəc Fərəcovun ən yaxşı hekayələrindən biri fikrimizcə, "Camal"dır. Bu hekayədə təsvir olunan hadisə ibrətmizdir. Müəllif keçmişdə baş verən bir hadisəni nəql edir: iyirmi iki il əvvəl kolxoz sədri Cəfərxan bir ailəyə zülm edir, o, balaca Camalın gözləri qarşısında onların həyatındakı tut ağacını baltaladı. Ailə üçün əvəzənilməz nəmət olan bu tut ağacı -onun yarpaqları barama qurdu bəsləmək üçün lazımmış. Balaca Camal nə qədər təkid edirsə, ağlayırsa belə, kolxoz sədri Cəfərxan buna əhəmiyyət vermirdi, hətta Camalı silleləyirdi də. Əlbəttə, Cəfərxan kimi nadürrüst, yalnız vəzifəsinə arxalanan, əslində, mənən pozğun adamların obrazına biz ötən illərin nəsrində tez-tez təsadüf etmişik. Bu da onlardan biri. Amma hekayədə qoyulan məsələ fərqlidir. Cəfərxan artıq mövqeyini və keçmişini itirmiş adamdır. O, vaxtilə tut ağacı ilə biqli sillelədiyi Camalın müdir olduğu idarədə kiçik bir vəzifədə işləyir. Camal da bunu bilir. Oxucu gözləyir ki, Camal keçmişdəki hadisəyə görə Cəfərxandan qisas alaçaq. Amma belə olmur. Camal indi maddi və mənəvi durumu ağır vəziyyətdə olan Cəfərxana xeyirxahlıq göstərir: "Yox, Cəfərxan əmi, çıxarmayacağam səni!... Camalın sakit, aramla dediyi bu sözlər Cəfərxan kişiye ildırım təsiri bağışladı. Gözlərində gilələ-nən yaş da quruyub yerində qaldı. Cəfərxan işdən çıxmaq üçün yaz-

dığı ərizəsinin yeni rəis tərəfindən cırılib zibil qutusuna atıldığını gördükdə özündən asılı olmayaraq ucadan hön-kürdü". Beləliklə, insanilik-humanizm qalib gəlir. Niyə bu hekayədən başladıq söhbətə, ətraflı şərhə yol verdik? O səbəbdən ki, bu hekayədə həm təsvir olunan ibrətli hadisə, həm də konfliktin müsbət-mənfi qütbünü təmsil edən iki obraz real həyat həqiqətini ifadə edirlər. Vaxtilə Camala vurulan sille sonda mənən Cəfərxana vurulur. Fərəc Fərəcovun ən yaxşı hekayələrindən biri də "Abidə"dır. "40 ili adlamışdı ki, Səlbə nənənin gözləri yol çəkirdi. Bir güt balalı oğul yolu. Mühəribə qurtarası nə

ölüləri bəlli idi, nə itdikləri". Hekayə psixoloji planda yazılıb. Bütün hadisə, gərginlik, intizar bir ana qələbində cəryan edir, sevinir. Səlbə nənə də etiraz etsə də, bu mərasimə iştirak edir. Mühəribədə igidlik göstərən əsgərlərin şərəfinə abidə ucaldılır. Səlbə nənə isə xəyallara dalmışdır. Hətta onun haqqında deyilən "arxa cəbhədə böyük şücaətlər, qələbəmizə, quruculuq işlərimizə öz layiqli payını vermişdir" sözlərini də eşitir. Və birdən xəyallardan ayrılıb abidəyə baxanda "Səlbə nənə yerində quruyub qaldı. Nə danışmağa dli vardı, nə irəli getməyə təqəti..Səlbə nənə böyük oğlu Sədrəddinin evdəki şəklini gözünün qabağına gətirdi. Onun də əlində avtomat vardı. Boy-buxunu da elə buna bənəyirdi. Biği da eyniydi..Ələddini yadına saldı, müqayisə etdi, fərq görmədi..Sədrəddin!..Yox, Ələddin lap özüdü. Axır ki, gəldiniz, gəldiniz yurdunuza, mənəm balalarım..!" Bu hekayə 1986-cı ildə qələmə alınıb, çox təsirlidir və Fərəc Fərəcov oğullarının yolunu gözləyən bir ananın oğrazını ümumiləşdirmə səviyyəsinə qaldırıb. Xalq şairi Məmməd Arazın "Üç oğul anası" poemasını xatırlayıram. Səlbə nənə ilə oradakı Gülsənəm qarının intizarı, oğul həsrəti necə də bir-birinə oxşayır.

Fərəc Fərəcovun "Qəribədir bu həyat" kitabındakı hekayələrin üslubi xüsusiyyətlərinə nəzər yetirsək, hekayələrin bir qismi sırf lirik səciyyəlidir ("Stəkan", "Yuxu", "Qeyri-adi hadisə", "Günəş", "Cavabsız sevgi", "Abidə", "Anam"), bir qismi isə satirik-yumorostik hekayələrdir ("Telefon Nazan", "Oyunqulu", "Aqibət", "Asan xidmət", "İdeya", "Zona müxbiri", "Papaqlılar"). Lirik səpgili hekayələrdə təbii ki, lirik xətt aparıcıdır; istər mövzunun özü (daha çox sevgi xətti), istər süjet xətti, istərsə də obrazların hiss-həyəcanları (daha çox dramatik planda) məhz həmin xətti özündə əks etdirir. Nümunə üçün Fərəc Fərəcovun "Stəkan" və "Cavabsız sevgi" hekayələrinə diqqət yetirək.

"Stəkan" hekayəsində əsl sevgi necə olur sualına cavab tapırıq. İki gənc (Rəna və Rəşid) bir-birlərini sevir. Bu sevgi qarşılıqlı olsa da, onların vüsala yetməsi baş tutmur. Rəşid mütləq ali təhsil almaq, sonra toy etmək, arzu-

sunə çatmaq istəyir. Bax, bu tərəddül mənəşəsi Rənanın qəlbini sarsıdır, onu ərə verirlər. Rəşidi də tam günahlandırmaq olmaz, o, sevdiyi qızın adı yazılmış bir stəkan hazırladı və bu stəkan axırda, bir hüüz məcəlisində onun qarşısına çıxır. Və sonda Rəşidin Əli aşından da, Vəli aşından da olduğu, acı etirafı təsirlidir: "Bətdi artıq sevgim. Sevincim də sevgimlə bərabər uçub yox oldu. Ağır dərdidir..Deyirəm bəri innən belə başqa cavanlar mənəm kimi olmasınlar. Sevgilərini qorumağı bacarsınlar".

"Cavabsız sevgi" hekayəsi də maraqlıdır. Bir qızın xoşladığı oğlana sevgi məktubu ilə başlayan əhvalat qarşılıqlı olmur, amma o qız istəyinə yetmir, çünki vurulduğu oğlanın qəlbə artıq zəbt olunub. Hekayədə "qovuşma" hadisəsi də baş verir ki (türk və hind seriallarında olduğu kimi), bu da qınanılmalı deyil, çünki bütün ayrıqlıqların bir qovuşma nöqtəsi də ola bilər. Müəllifin lirik hekayələrində moralist-pedoqoji xəttin də olduğunu da nəzərə çarpdırmaq. Məsələn, "Səhlab və atası" və "Anam" hekayələrində atanın ya da ananın öz oğullarına verdiyi nəsihətlər onların xoşbəxtliyinə aparan yolların başlanğıdır.

Fərəc Fərəcovun lirik səpgili hekayələrinin qəhrəmanları əsasən həyatda öz taleləri, gələcəkləri uğrunda mübarizə aparan cavan yaşlılardır, onlar üçün sevgi də, həyatda çata biləcəkləri bir istək də hələlik gümanlara bürünüb. Amma bu cavanlar sevgi bilir, bəlkə bu sevgi onları saflaşdırır.

Müəllifin satirik-yumorostik hekayələrinə gəlincə, burada heç şübhəsiz, nəsrimizin satirik ənənələrinin rolunu unutmamaq olmas. Amma ənənədən təsirlənmək heç də təqlidə aparıb çıxarmamalıdır, Fərəc Fərəcovun bu tipli hekayələrində onun özünəməxsus təsəkiyyə-kəlamı var. Yəni onun tənqid hədəfinə düşər etdiyi mənfi tiplər müasir dövrümüzdə yaşayan adamlardır. İlk növbədə, Fərəc Fərəcovun ən sanballı hekayələrindən biri olan "Papaq"dan başlayaq. Papaq -burada sitmvolik obraz səviyyəsinə əks etdirir, Tipinə görə bunu alleqorik hekayə də adlandırmaq olar. Baş papağının xam xəyalları var və o istəyir ki, daha yüksəklerde qərar tutsun, hər tərəfi görsün, kef çəksin. Amma yəni ona deyir ki, o güvəndiyin küləklər, tufanlar sənə xeyir verə bilməz, çünki onlar yıxmaq, dağıtmaq, qan tökmək üçün fürsət axtarırlar. Amma papaq yiyəsinin sözüne qulaq asmir. Di gəl ki, güvəndiyi külək bir gün onu ayaqlar altına atır. Və sonda papaq etiraf edir ki: "Külək mənə yuxarı qaldırıb bütün sirlərimi, sənə bəndəki bilgilərimi bir-cə-bircə soruşub öyrəndi. Sonra da o ağacdən bu ağaca, bu dağdan o dağa, şiş qayalara çırpıdı. Cəhənnəm əzabı yalan oldu başıma gətirilənlərin yanında. ..Külək mənə buraxıb aradan çıxdı ..Son nəfəsimdi". Bu hekayədə işarə-alleqorik vasitə papaq-insan münasibətində reallaşır-müəllif təkə özündən razı, iddialı papağı tənqid etmir. Əsas məsələ papaqdan daha çox insanlara aiddir. İnsanlar arasında da o papaq kimi xam xəyallara qapılan, amma sonu faciəli bitənlər az deyil. Fərəc Fərəcovun digər satirik-yumorostik hekayələrində təqdim olunan mənfi tiplər-Telefon Mazan, Oyunqulu, Cəbi, İsabala Balaəmi oğlu müasir dövrümüzün tez-tez üzə çıxan yaramaz tipləridir.

"Müstəqillik və quruculuq silsiləsindən olan" yazılarda isə bədiiliklə publisistika müştərek addımlayır. Bu yazılarda hadisələrin məkanı birdir-Naxçıvan-orada gedən quruculuq işləri və YENİ NAXÇIVAN.

Fərəc Fərəcova yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.